

Borodziej, Włodzimierz

"Von Zwangsarbeiter zum Heimatlosen Ausländer. Die Displaced Persons in Westdeutschland 1945-1951", Wolfgang Jacobmeyer, Göttingen 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/4, 835-836

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

przesłanek gospodarczych, postaw Niemców i reakcji samych robotników. Herbert precyzyjnie rekonstruuje historię zagadnienia: antecedencje z I wojny światowej i okresu międzywojennego, stopy i cele rekrutacji siły roboczej, próby unormowania sytuacji i nowe problemy stąd wynikające, wahania władz i nacisk kół gospodarczych, formy represji i zachęty, rolę poszczególnych ośrodków decyzyjnych III Rzeszy, różnice w położeniu robotników ze wschodniej i z zachodniej Europy na tle sytuacji w rozmaitych gałęziach gospodarki.

Herbertowi udało się odtworzyć nie tylko fakty, ale i ukazać wzajemne wpływy czynników, kształtujących codzienne życie robotników przymusowych. Podstawowym walorem książki jest przekonujące połączenie wątków politycznych i społecznych: wyobrażenia i dyrektywy władz zderzają się z realnymi, często nieprzewidywanymi przez Berlin wymogami gospodarczymi i społecznymi, wielomilionowa masa obcej ludności stwarza problemy, których władze nie mogą rozwiązać wyłącznie przez represje, gdyż rolnictwo i przemysł niemiecki skazane są na coraz większy dopływ nieniemieckiej siły roboczej. Setki regulacji i zarządzeń — nierzadko sprzecznych — świadczą, w jak wielkiej mierze narodowo-socjalistyczny wariant *social engineering* był improwizacją, objawiającą skutki nieprzewidziane przez siłę sprawczą.

Książka definitywnie przekreśla kolejny element stereotypu III Rzeszy jako monolitycznego egzekutora ideologii narodowo-socjalistycznej. Pokazuje jednak również, że polityka społeczno-gospodarcza reżimu miała dalekosiężne skutki, inicjowała trwałe zmiany w strukturze zatrudnienia Niemców, wpływała — w różny sposób — na postawę społeczeństwa wobec obcych. Obszerne fragmenty pracy poświęcono sprawom polskim. Można sobie tylko życzyć, by fakt ten skłonił naszych wydawców do przełożenia tej błyskotliwej książki, która naprawdę wnosi coś nowego do obrazu III Rzeszy i jej ofiar.

W. B.

Wolfgang Jacobmeyer, *Von Zwangsarbeiter zum Heimatlosen Ausländer. Die Displaced Persons in Westdeutschland 1945—1951*. „Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft” 65, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1985.

Habilitacja Wolfganga Jacobmeyera stanowi niejako drugi tom omówionego powyżej studium Herberta. Na podstawie nieznanych dotychczas archiwaliów, proveniencji przede wszystkim amerykańskiej i brytyjskiej, autor podejmuje problem losów około 6,5 milionowej rzeszy byłych robotników przymusowych i więźniów, wyzwolonych wiosną 1945 r. na terytorium Niemiec. Brytyjczycy i Amerykanie liczyli początkowo, że możliwa będzie rychła repatriacja tzw. *displaced persons* do krajów pochodzenia. Nadzieje te spełniły się wypadku dipisów z Europy zachodniej, z innych przyczyn (porozumienia międzyalianckie z okresu wojny) także w wypadku obywateli radzieckich, deportowanych w 1945/46 r. w dużej mierze przy użyciu przymusu. Już pod koniec 1945 r. stawało się jednak jasne, że nadciągająca Zimna Wojna skłoni część dipisów — przede wszystkim liczną grupę polską — do wyboru trwałej emigracji. Tymczasem alianci nie byli przygotowani do stawienia czoła problemom, jakie stwarzały setki tysięcy ludzi wykorzenionych, często chorych i — w wyniku przeżyć wojennych — zdemoralizowanych. Gdy w 1946 i 1947 r. tempo repatriacji spadło do wielkości szczytkowych, powstała konieczność dania ofiarom wojny innej szansy na powrót do normalnego życia. Drogą tą okazał się program masowych przesiedleń, na pierwszym miejscu

do USA, w dalszej kolejności do Australii, Kanady, Izraela i Europy zachodniej. Stosunkowo niewielka część dipisów (100 do 200 tys. osób) pozostała w Niemczech Zachodnich, gdzie ich status unormowany został ustawą z 25 kwietnia 1951 r.

Praca Jacobmeyera wiąże dwie płaszczyzny historii dipisów. Z jednej strony pokazuje działania władz — najpierw alianckich, w końcowej części także RFN-owskich — dziesiątki błędów zasadniczych i szczegółowych, popełnionych w trakcie rozwiązywania problemu dotychczas bezprecedensowego. Z drugiej strony autor wiele miejsca poświęca obrazowi dipisów jako zbiorowości, poddanej przez wiele lat zewnętrznym, niezależnym od nich decyzjom i naciskom; demonstruje, do jakiego stopnia w zbiorowości tej zanikły więzi społeczne, jak dalece zatraciła ona wolę do decydowania o swych podstawowych problemach.

Praca ta stanowi również ważny przyczynek do mechanizmu powstawania polskiej emigracji powojennej, stwarza doskonały punkt wyjścia do dalszych badań nad tym niechętnie dotychczas przez nas podejmowanym tematem.

W. B.

Zapiski opracowali: Andrzej Anusz (A. A.), Andrzej Bida (A. B.), Włodzimierz Borodziej (W. B.), Stefan Ciara (S. C.), Justyna Duriasz (J. D.), Marian Dygo (M. D.), Bartłomiej Kaczorowski (B. K.), Małgorzata Karpińska (M. K.), Michał Kopczyński (M. Kop.), Robert Piątek (R. P.), Marek Stępień (M. S.), Andrzej Szwarz (A. S.), Wacław Urban (W. U.), Andrzej Wyrobisz (A. W.), Joachim Zdrenka (J. Z.).